

OSLO TINGRETT

KJENNELSE

Avsagt: 08.10.2020

Saksnr: 20-020518MED-OTIR/04

Dommer: Tingrettsdommer Yngvild Thue

Dommer: Tingrettsdommer Anniken Nygaard Ottesen

Meddommere: Gunnar Indrebø
Anne Sveen
Tor Ivar Busch

Laila Anita Bertheussen

Advokat John Christian Elden,
Advokat Bernt Heiberg

mot

Tormod Strand
Steinar Solås Suvatne
Dagbladet AS
Norsk Rikskringkasting AS

KJENNELSE

Saken gjelder kildevern etter straffeprosessloven § 125 og Den Europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) artikkel 10. Spørsmålet er om forsvarer kan få utlevert e-poster inkludert metadata fra Dagbladet og NRK som disse anfører er mottatt fra en kilde.

Sakens bakgrunn

Ved tiltalebeslutning 23. januar 2020 ble Laila Anita Bertheussen satt under tiltale for blant annet overtredelse av straffeloven § 115 om angrep på høyere statsorganers virksomhet. Grunnlaget for tiltalen var en rekke hendelser (skadeverk og trusler) i perioden 6. desember 2018 til 10. mars 2019 rettet mot daværende justisminister Tor Mikkjel Wara som også var tiltalt samboer. Tiltalen gjelder også trusler fremsatt mot daværende samfunnssikkerhets-minister Ingvil Smines Tybring-Gjedde og stortingsrepresentant Christian Tybring-Gjedde.

Etter hendelsene som er omfattet av tiltalen mottok advokat John Christian Elden flere forsendelser fra angivelige gjerningspersoner. I tillegg mottok NRK og Dagbladet i mai og juni 2019 e-poster fra de angivelige gjerningspersonene.

Under hovedforhandlingen i straffesaken mot Laila Anita Bertheussen ble journalistene som hadde mottatt epostene, Tormod Strand fra NRK Nyhetsavdelingen og Steinar Solaas Suvatne fra Dagbladet, innkalt som vitner.

Tormod Strand forklarte under hovedforhandlingen at han mottok en henvendelse på e-post 29. mai 2019 fra noen som hevdet å stå bak hendelsene. E-posten inneholdt en rekke opplysninger om hendelsene omfattet av tiltalen og Strand henvendte seg til PST 31. mai 2019 med spørsmål om disse opplysningene stemte. PST ønsket ikke å kommentere en pågående etterforskning.

I følge Strand forsøkte NRK å undersøke hvem som var avsender av e-posten. NRK ba om et møte med avsenderen, men avsender responderte ikke på dette. Strand og NRK kjenner ikke avsenders identitet, men er fortsatt i besittelse av e-posten, herunder avsenders e-post adresse og metadata knyttet til denne. Strand har opplyst at det ikke har latt seg gjøre å spore denne.

I slutten av mai 2019 mottok også Steinar Solaas Suvatne e-post fra en eller flere personer som påtok seg ansvaret for handlingene omfattet av tiltalen. Det er opplyst at det var noe korrespondanse med grupperingen i juni 2019, herunder at det var tale om å avholde et møte 19. juni 2019. Dette møtet ble ikke gjennomført. I følge Suvatne var e-postene var kryptert og det var derfor vanskelig eller umulig å avdekke hvem avsenderen er og fra hvilken IP-adresse e-postene var sendt fra. Suvatne eller Dagbladet er ikke kjent med avsenders identitet og det ble aldri gjort

forsøk på å finne ut hvem eller hvor mange som sto bak henvendelsene. Suvatne bekreftet at han fortsatt er i besittelse av e-postkorrespondansen, herunder e-postadressen og metadata knyttet til denne.

Både Tormod Strand, NRK, Steinar Solaas Suvatne og Dagbladet nektet under hovedforhandlingen å utlevere materialet under henvisning til kildevernet. Forsvarer begjærte deretter utleveringspålegg etter straffeprosessloven § 210 av e-poster og tilhørende metadata fra korrespondansen i mai og juni 2019.

Spørsmålet om utleveringspålegg ble behandlet under hovedforhandlingen torsdag 1. oktober 2020. Aktor, redaktør for NRK Nyheter, Marius Tetlie, og nyhetsredaktør Frode Hansen i Dagbladet fikk anledning til å kommentere begjæringen.

Partenes anførsler

Tiltalte ved forsvarer Bernt Heiberg, har i hovedtrekk gjort gjeldende:

Dagbladet og NRK og deres journalister er i besittelse av e-postkorrespondanse (realbevis) som kan ha betydning som bevis i straffesaken mot Laila Anita Bertheussen. Retten kan pålegge NRK og Dagbladet å utlevere dette da det også foreligger vitneplikt etter straffeprosessloven § 125 tredje ledd.

All informasjon som kan lede til identifikasjon av kilden omfattes av kildevernet og det erkjennes av informasjon om e-postadresser med tilhørende metadata omfattes av dette.

Når det gjelder vitneplikt etter straffeprosessloven § 125 tredje ledd gjøres det gjeldende at kildevernet ikke er absolutt og at dette må veies opp mot andre sentrale hensyn slik som samfunnets behov for å oppklare saker og tiltaltes ønske om å føre bevis for sin uskyld og retten til et effektivt forsvar etter EMK artikkel 6.

Vilkårene i straffeprosessloven § 125 tredje ledd første punktum er oppfylt. Straffeprosessloven § 125 tredje ledd annet punktum kommer ikke til anvendelse.

Vektige samfunnsinteresser tilsier at det gis tilgang til materialet. Det er tale om en alvorlig tiltale om angrep mot demokratiet og etterforskningen av dette har stor samfunnsmessig betydning. I tillegg vil det ha betydning for tiltaltes forsvar. Påtalemyndigheten har basert saken på en indisierekke og en bekreftelse på at det ikke er tiltalte som har sendt e-postene vil være av vesentlig betydning for bevisvurderingen. Det er det en viktig samfunnsinteresse å unngå at noen blir uskyldig dømt.

Opplysningene som etterspørres har også vesentlig betydning for oppklaring av saken. Metadata vil ikke være tilgjengelig informasjon på annen måte. Ingen andre enn gjerningspersonen(e) har

hatt tilgang til informasjonen. Informasjonen vil også være av vesentlig betydning for å avdekke påtalemyndighetens spekulasjoner om en eventuell medhjelper og dennes eventuelle kontakt med tiltalte. Også dette vil ha betydning for skyldspørsmålet i saken. Det er ikke klart hva som ligger i den informasjonen som skal utleveres, men det er den betydning dette potensielt kan ha for forsvaret som må tillegges vekt.

Utgangspunktet er at kildevernet må vike i de tilfeller hvor opplysningene trengs for å hindre at noen blir uskyldig dømt, jf. Ot.prp. nr. 55 (1997-1998) punkt 3.2.6.2. I denne saken vil den etterspurte informasjonen være av vesentlig betydning for å vurdere om tiltalte er skyldig eller ikke. Det er vist til straffeprosessloven § 119, 3. ledd hvor bevisforbudet for lovbestemt taushetsplikt faller bort når forklaringen trengs for å forebygge at noen blir uskyldig blir straffet. Det fremgår videre av EMDs sak 8406/06, Stichting Ostade Blade mot Nederland, dom 27. mai 2014, at kildevernet er svakere der en person under dekke av anonymitet benytter pressen som talerør for å få publisitet om egne forbrytelser

Kildevernet kan ikke hindre vitneplikt i saken og det foreligger derfor utleveringsplikt av det etterspurte materialet.

Det ble lagt ned følgende påstand:

Dagbladet, NRK, Steinar Solaas Suvatne og Tormod Strand pålegges å utlevere eposter og metadata for korrespondanse i mai og juni 2019 med personer som påstod å stå bak handlinger Bertheussen nå er tiltalt for.

Påtalemyndigheten ved statsadvokat Frederik Ranke, har uttalt at det er tale om krypterte e-poster og at man er usikre på hvor mye man vil få ut av det etterspurte materialet. E-postkorrespondansen utgjør ikke en del av saken og det er ikke nødvendig for retten å få denne informasjonen for å ta stilling til skyldspørsmålet i saken. Påtalemyndigheten ønsker imidlertid mest mulig informasjon i saken og motsetter seg ikke at utleveringspålegg blir gitt.

NRK ved redaktør Magnus Tetlid har i det vesentlige anført at vilkårene for å gjøre unntak fra hovedregelen om kildevern i straffeprosessloven § 125 tredje ledd, første punktum ikke er til stede.

Kildevern er et grunnleggende prinsipp og en forutsetning for at pressen skal kunne utføre sitt samfunnsoppdrag og sikre tilgangen på vesentlig informasjon. Opplysningene er gitt i fortrolighet og kilden må kunne være trygg på at opplysningene ikke bringes videre. Ethvert inngrep i kildevernet vil bidra til å ha en dempende effekt («chilling effect») ved at usikkerhet om kildevernet vil avholde kilder fra å komme til pressen med informasjon. Det er den langsiktige

effekten av dette som er avgjørende. Det ble også vist til pressens egne etiske regelverk i Vær varsom-plakaten punkt 3.4 og 3.5.

I denne saken ble kildevern avtalt med NRK og det var ikke mulig å få verifisert hvem som sto bak henvendelsene. NRK har ikke publisert noe som følge av henvendelsen. Det er ikke tvilsomt at upublisert materiale omfattes også av kildevernet. Kildens identitet er også vernet selv om pressen selv velger å ikke bruke kilden, jf. Rt-2013-1290 avsnitt 34.

Grunnvilkårene i straffeprosessloven § 125 tredje ledd første punktum er ikke oppfylt da opplysningene ikke er av vesentlig betydning. Det er allerede kjent at det er mottatt slike henvendelser og tvilen er skapt og er kjent. Den etterspurte informasjon vil ikke avdekke hvem som står bak e-postene. Det er videre vist til EMDs sak 8406/06, Stichting Ostade Blade mot Nederland, dom 27. mai 2014, som gjaldt en annen situasjon med frykt for nye terrorhandlinger. At e-postene ikke lar seg spore må holdes opp mot at ethvert inngrep i kildevernet er svært alvorlig og vil ha en dempende effekt.

Det er lagt ned følgende påstand:

Begjæringen tas ikke til følge.

Dagbladet ved redaktør Frode Hansen har i hovedsak gjort gjeldende at kildevernet er av helt sentral betydning for ytringsfriheten og at vernet har blitt utvidet de siste årene, jf. blant annet Rt-2015-1286. Det er ikke noe i denne saken som tilsier en annen løsning.

Det er tale om anonyme e-poster sendt fra en kryptert e-postadresse og Dagbladet kjenner ikke avsenders identitet. Dagbladet kjenner heller ikke formålet med henvendelsene.

Unntaksbestemmelsen i straffeprosessloven § 125 tredje ledd kommer ikke til anvendelse og et eventuelt pålegg om utlevering vil være i strid med EMK artikkel 10.

Det kan ikke trekkes paralleller fra EMDs sak 8406/06, Stichting Ostade Blade mot Nederland, dom 27. mai 2014. I denne saken er det ikke tale om å avverge en særlig fare og det er heller ikke tale om å bruke Dagbladet som et talerør.

Opplysningene er heller ikke av vesentlig betydning da tvilen allerede er oppstått som følge av Dagbladets publisering.

Ethvert inngrep i kildevernet vil ha en dempende effekt og det foreligger ikke en slik betydelig interesseovervekt som kan medføre at retten kan pålegge utlevering av det etterspurte materiale.

Det ble nedlagt følgende påstand:

Begjæringen tas ikke til følge.

Rettens bemerkninger:

Det følger av straffeprosessloven § 210 at retten kan pålegge en tredjepart å utlevere «ting som antas å ha betydning som bevis» såfremt vedkommende plikter å vitne i saken.

Forsvarer har krevd utlevering av e-poster mottatt fra en anonym kilde i mai og juni 2019. Kravet retter seg mot Dagbladet og NRK, og deres to journalister som mottok e-postene. Journalistene, NRK og Dagbladet har motsatt seg slik utlevering.

Retten er ikke i tvil om at e-postene kan ha betydning som bevis, og det avgjørende for utleveringsplikten er om journalistene, Dagbladet og NRK kan pålegges å vitne i saken. Straffeprosessloven § 125 første og annet ledd regulerer vitneplikten for journalister:

Redaktøren av et trykt skrift kan nekte å svare på spørsmål om hvem som er forfatter til en artikkel eller melding i skriftet eller kilde for opplysninger i det. Det samme gjelder spørsmål om hvem som er kilde for andre opplysninger som er betrodd redaktøren til bruk i hans virksomhet.

Samme rett som redaktøren har andre som har fått kjennskap til forfatteren eller kilden gjennom sitt arbeid for vedkommende forlag, redaksjon, pressebyrå eller trykkeri.

Etter femte ledd gjelder bestemmelsen også for medarbeidere i kringkasting.

Bakgrunnen for reglene om kildevern er samfunnsinteressen i å ha en fri og uavhengig presse samt demokratihensynet. Ved at media får anledning til å dekke sine kilder, vil de lettere kunne få tilgang til opplysninger for å avdekke kritikkverdige forhold i samfunnet som de ikke ville ha uten kildevern. I forarbeidene til endringen av straffeprosessloven § 125 i 1999, Ot. prp. nr. 55 (1997-98), begrunnes dette slik:

Et godt vern for pressens kilder er av sentral betydning i et samfunn som bygger på demokrati og ytringsfrihet. Det er et nødvendig bidrag til en kritisk og samfunnsengasjert presse og kan sikre at kritikkverdige forhold bringes frem i offentlighetens lys fordi det kan skje uten risiko for den enkelte kilde.

Etter praksis fra EMD er kildevernet beskyttet av EMK artikkel 10 om ytringsfrihet.

Det er ikke bestridt at e-postene med tilhørende metadata er omfattet av kildevernet i straffeprosessloven § 125, og retten er enig i det. Det vises til Rt-2015-1286 avsnitt 56 hvor Høyesterett uttaler at det ikke er avgjørende om materialet faktisk inneholder kildeopplysninger, såfremt «(...) beslaget kunne ha avslørt journalistens kilder». Kildevernet omfatter altså ikke bare navnet på kilder, men også materiale som kan lede til at kilder blir avslørt. Dette samme følger av EMDs praksis om EMK artikkel 10, jf. blant annet EMDs storkammerdom Sanoma Uitgevers B.V mot Nederland avsnitt 72.

Også upublisert materiale vil i utgangspunktet omfattes av kildevernet. Dette er lagt til grunn av Høyesterett i Rt-2015-1286 avsnitt 54 med henvisning til Appendix to Recommendation no R (2000) 7 fra Europarådets Ministerkomité artikkel 1 hvor det fremgår at kildevernet omfatter «the unpublished content of the information provided by a source to a journalist». Også det upubliserte materialet som NRK og Dagbladet er i besittelse av, omfattes derfor av kildevernet.

Kildevernet er imidlertid ikke absolutt. Straffeprosessloven § 125 tredje ledd åpner for unntak fra hovedregelen:

Når vektige samfunnsinteresser tilsier at opplysningen gis og den er av vesentlig betydning for sakens oppklaring, kan retten etter en samlet vurdering likevel pålegge vitnet å oppgi navnet. Dersom forfatteren eller kilden har avdekket forhold som det var av samfunnsmessig betydning å få gjort kjent, kan vitnet bare når det finnes særlig påkrevd pålegges å oppgi navnet.

I denne saken er det bestemmelsens første punktum som er aktuell.

Grunnvilkårene her er at vektige samfunnsinteresser tilsier at e-postene utleveres, og at disse vil være av vesentlig betydning for å oppklare saken. Dersom disse vilkårene er oppfylt skal retten foreta en samlet vurdering av om kildevernet skal vike.

Den samlede vurderingen skal gjøres i samsvar med EMDs praksis om EMK artikkel 10. Dette er beskrevet slik av Høyesterett i Rt-2013-1290 avsnitt 25 til 27:

- (25). (...) Etter lovens ordlyd skal denne være relativt åpen. Det er imidlertid på det rene at vurderingen må foretas i samsvar med EMK artikkel 10. Selv om det ikke fremgår direkte av bestemmelsen, er det klart at artikkel 10 sikrer journalisters kildevern, jf. saken Goodwin mot Storbritannia avsagt 27. mars 1996 avsnitt 39 [EMD-1990-17488], der EMD uttalte:
- «Protection of journalistic sources is one of the basic conditions for press freedom,
- ...
- Without such protection, sources may be deterred from assisting the press in informing the public on matters of public interest. As a result the vital public-watchdog role of the

press may be undermined and the ability of the press to provide accurate and reliable information may be adversely affected. Having regard to the importance of the protection of journalistic sources for press freedom in a democratic society and the potentially chilling effect an order of source disclosure has on the exercise of that freedom, such a measure cannot be compatible with Article 10 (art. 10) of the Convention unless it is justified by an overriding requirement in the public interest.

- (26) Og videre i avsnitt 40:
«In sum, limitations on the confidentiality of journalistic sources call for the most careful scrutiny by the Court.»
- (27) Disse synspunktene har EMD gjentatt i en rekke avgjørelser, for eksempel Tillack mot Belgia avsagt 27. november 2007 avsnitt 53 [EMD-2005-20477] og Financial Times Ltd. med flere mot Storbritannia avsagt 15. desember 2009 avsnitt 59 [EMD-2003-821]. I Ot.prp.nr.55 (1997–1998) side 16 uttales at det følger av Goodwin saken at «det må foreligge betydelig interesseovervekt for de motstående hensyn for at kildevernet skal vike». Og videre at kildevernet ikke er absolutt, men at unntak bare bør være aktuelt der «meget tungtveiende hensyn» kan oppveie de hensyn som taler for kildevern, jf. proposisjonen side 27.

Retten går så over til å vurdere forholdet i denne saken.

Retten er ikke i tvil om at det foreligger vektige samfunnsinteresser som tilsier at e-postene bør utleveres, jf. blant annet Rt-2015-side 1286 som gjaldt bekjempelse av terror. I vår sak gjelder tiltalen overtredelse av straffeloven § 115 om angrep på de høyeste statsorganenes virksomhet med en strafferamme på 10 år. Det er klart at det er av stor samfunnsmessig betydning å bekjempe denne typen kriminalitet.

Retten er også enig med forsvarer i at det er en viktig samfunnsinteresse at ingen uskyldige blir dømt, jf. EMK artikkel 6 om retten til en rettferdig rettergang.

Når det gjelder spørsmålet om opplysningene i e-postene vil være av vesentlig betydning for oppklaring av saken er retten mer i tvil. Etter rettens syn må e-postene sees i sammenheng med de øvrige forsendelsene til advokat John Christian Elden. Samlet sett har bevisførselen i straffesaken vist at disse forsendelsene og e-postene inneholder en rekke opplysninger som det må antas at bare gjerningspersonen(e) kjente til. Retten viser i den forbindelse til at flere av opplysningene var heller ikke kjent for PST da forsendelsene og e-postene ble mottatt. Dersom avsender av disse forsendelsene/e-postene kan identifiseres må det antas at det vil kunne gi verdifulle opplysninger som er av vesentlig betydning for oppklaring av saken. Slike opplysninger om avsender vil også være av viktige for tiltaltes forsvar.

Når det gjelder de aktuelle e-postene som er begjært utlevert, legger retten til grunn at det er tale om krypterte e-poster hvor det vil være svært vanskelig eller umulig å identifisere hvem som er avsender, og fra hvilken IP-adresse e-postene er sendt. Journalistene som mottok e-postene har opplyst at heller ikke de kjenner identiteten til avsenderne. Også påtalemyndigheten har gitt uttrykk for at det er usikkert hva man vil få ut av e-postene dersom disse utleveres. På denne bakgrunn legger retten til grunn at en utlevering av e-postkorrespondansen med tilhørende metadata vil gi begrenset (eller ingen) informasjon om avsender.

Det er ikke nødvendig for retten å ta endelig stilling til om dette vilkåret er oppfylt, da retten uansett har kommet til at det samlet sett ikke er grunnlag for utlevering av e-postkorrespondansen.

Det følger av redegjørelsen ovenfor at det skal svært mye til for å pålegge vitneplikt og at det må foreligge en betydelig interesseovervekt for at motstående hensyn for at kildevernet skal vike. Dersom retten er i tvil skal tvilen falle ut til fordel for kildevernet, jfr. forarbeidene i Ot. prp. nr. 55 (1997-98).

Retten tar utgangspunkt i at ethvert pålegg om vitneplikt, vil kunne ha en dempende effekt («chilling-effect») på pressens tilgang til kilder. Dette ble blant annet fremhevet i Rt-2013-1290 avsnitt 34 hvor det fremgår:

(...) Dersom det gjøres unntak fra kildevernet i slike situasjoner, er jeg redd for at det – uansett om det isolert sett skulle være gode grunner for det – vil avleire seg et generelt inntrykk hos potensielle kilder om at de løper en risiko ved å henvende seg til pressen. Som det fremheves i Rt-2010-1381 avsnitt 62, må det ses hen til «den mer langsiktige effekten av å skulle gjøre unntak – den såkalte 'chilling effect'», og at det i «det lange løp er ... en risiko for at en mer utstrakt bruk av vitneplikt vil kunne medføre at viktige kilder blir borte

Det kan i denne sammenheng også vises til EMDs dom 27. mai 2014 Stichting Ostade Blade mot Nederland som fastslår at kildevernet er svakere der en personen under dekke av anonymitet benytter pressen som talerør for å få publisitet om egne forbrytelser, jf. Rt-2015-1286 avsnitt 75. Retten mener denne saken ikke uten videre kan sammenlignes med vår sak, ettersom kildevernet ble fraveket i Stichting Ostade Blade-saken for å forhindre fremtidige bombeangrep. I denne saken er det ikke tale om å forhindre nye alvorlige lovbrudd. Videre er avsenders formål i vår sak ukjent. Av det publiserte materialet fremgår det blant annet at avsender /gjerningspersonen(e) er en annen enn tiltalte, Det kan derfor ikke legges til grunn at pressen ble kontaktet kun for å være talerør og for å få oppmerksomhet.

Den samfunnsmessige betydningen av opplysningene i e-postene, er også begrenset. E-postene er sendt av en eller flere personer som påtar seg skylden for de straffbare handlingene tiltalen gjelder. Slike opplysninger er etter rettens mening ikke i kjernen for undersøkende journalistikk, og kildevernet vil da stå noe svakere.

For retten har det avgjørende i interesseavveining vært at muligheten for å oppklare hvem som har sendt e-postene er svært begrenset. Retten viser til at e-postene etter det opplyste er krypterte, og at det har vært umulig for Dagbladet og NRK å finne avsenderen. Retten mener at hensynet til en rettferdig rettergang og videre etterforskning av dette, derfor ikke slår igjennom overfor kildevernet i denne saken. Retten viser også til Rt-2013-1290 som gjaldt spørsmålet om en journalist kunne pålegges å oppgi identiteten til en kilde som hadde tilbudt henne å kjøpe politidokumenter fra 22. juli-saken. Høyesterett kom til at kildevernet måtte gå foran i denne saken da det blant annet ble antatt at man ikke ville få konkrete opplysninger om kilden.

Det er foretatt mye etterforskning i saken, også rundt avsender av de etterfølgende forsendelsene som e-postene er en del av. Den usikkerheten dette kan medføre vil uansett måtte inngå i rettens samlede vurdering av bevisene i saken.

Retten har etter dette kommet til at det ikke foreligger en slik betydelig interesseovervekt at kildevernet må vike. Retten tar derfor ikke begjæringen om utlevering til følge.

SLUTNING

Begjæringen om utlevering av e-poster og tilhørende metadata tas ikke til følge.

Retten hevet

Tingrettsdommer

Yngvild Thue

Tingrettsdommer

Anniken Nygaard Ottesen

Det bekreftes at rettens øvrige medlemmer har godkjent avgjørelsens innhold, jf. midlertidig prosesslov Covid-19 § 8 annet ledd.

Tingrettsdommer

Anniken Nygaard Ottesen